

A KÁRPÁTALJAI LAKOSSÁG OTTHONMARADÁSÁT SEGÍTŐ MAGYARORSZÁGI TÁMOGATÁSOK HATÁSA A MAGYARSÁG MIGRÁCIÓS HAJLANDÓSÁGÁNAK CSÖKKENTÉSÉBEN

BACSÓ RÓBERT

*egyetemi docens (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola, UNE UMOTI)*

Bevezetés

A mai Kárpátalja az I. és II. világháború utáni békediktátumok speciális képződménye: Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros vármegyéből áll. Ebben az időszakban Kárpátalja felváltva Csehszlovákiához, Magyarországhoz és a Szovjetunióhoz is tartozott. Részben ennek is köszönhetjük, hogy a migráció súlyos problémának mondható. A Kárpátaljával foglalkozó kutatók munkáikban általában csak mozaikszerűen érinti a migráció kérdéseit és főleg az adatok hiánya szembetűnőpátalján lezajlott népességmozgási folyamatok tudományos kutatása kiemelkedően fontosnak bizonyul, hiszen átfogó tanulmányok e téren mindmáig nem születtek.

A Kárpátalján lezajlott migrációs folyamatok az utóbbi időben nagymértékben fokozódtak, ezért e jelenség kvalitatív elemzése különös aktualitással bír.

A migráció megállítását vagy mértékének csökkentését szolgálja a Magyar Kormány széleskörű támogatáspolitikája is, amely mind a tágabb gazdasági összefüggésekre, mind a társadalom, a helyi magyar közösségek sérülékenyebb rétegeire reflektál (pl. óvodás- és iskoláskorú gyermekek étkeztetése, vagy éppen egészségügyi dolgozók, iskolapedagógusok és könyvtári dolgozók, művészi iskolák dolgozóinak támogatása formájában). Jelen tanulmányban – az adatokra alapozott helyzetkép ismertetését követően, mintegy hiánypótló jelleggel – ezeknek a területeknek a támogatási irányait mutatjuk be a 2016-os adatok tükrében. Amint az látható lesz, frissebb adatokkal csak néhány vonatkozásban szolgálhatunk, de már a 2016-ig keletkezett adatok is érzékelhetővé teszik a változási irányokat, főbb tendenciákat.

1. Kárpátaljai migráció, mint gazdasági és társadalmi kihívás: múlt és jelen

Mint tudjuk, a lakosság számának alakulására olyan tényezők vannak hatással, mint a természetes népszaporulat és a migrációs folyamatok. Rövid történelmi

áttekintést végezve ki lehet jelteni, hogy a vándorlási folyamatok a megyében és a tágabb térségben nem újszerűek és már a XIX század óta majdnem folyamatosan megfigyelhetők. Részletekbe menő történelmi áttekintésre jelen kutatás nem vállalkozik, ám a legalább elnagyolt történelmi reflexió mindenképpen indokolt.

A régió vonatkozásában történetileg négy nagyobb migrációs hullám azonosítható (1. táblázat), melyek főleg munkaerő-vándorlásban merültek ki. Az első munkavállalási hullám 1870 kezdődött. Akkor az Amerikai Egyesült Államokbeli *Pennsylvania* állam szénbányái felé vették sokan az irányt, ott szerencsét próbálva. Az 1873-ban 'kitört' gazdasági válság csak rátett egy lapáttal a folyamatra és 1877-től az USA-t elárasztotta a kárpátaljai bevándorlók hada. A korabeli feljegyzések alapján a legtöbben otthoni földvásárlás céljából mentek ki dolgozni, ám sokan - különböző okok miatt – ottmaradtak, soha nem tértek vissza. 1899 és 1913 között mintegy 40 ezer fő emigrált, 1870 és 1920 között pedig 120 ezer ember hagyta ott önként Kárpátalját. A szegénység és az írástudatlanság a legtöbбекnél csak nehéz fizikai munka vállalását tette lehetővé: a bevándorlók számára – általánosságban is - a bányák jelentették a preferált és elérhető munkalehetőséget. Jellemző adat, hogy 1905-ben az amerikai migránsok még 63%-ban analfabéták voltak.

1. táblázat: Migrációs hullámok Kárpátalján

Migrációs hullám	Évek	Célszörzágok	Migránsok megközelítő száma
I.	1870-1918	USA, Kanada	120 000 fő
II.	1918-1945	USA, Kanada, Franciaország, Brazília, Argentína, Magyarország más megyéi	135 000 fő
III.	1945-1991	Szovjetunió tagállamai	80 000 fő
IV.	1991-	Olaszország, Spanyolország, Portugália, Magyarország, Csehország, Oroszország	150 000 fő

Forrás: Saját becslés korábbi kutatások alapján.

A második hullám a két háború közti időszakra vonatkozik. Az 1932-1934 es gazdasági válság csak intenzívebbé a migrációs folyamatokat. 1939-ben több mint 8 ezer kárpátaljai szezonmunkás vállalt háztáji munkát Magyarország más megyéiben (már az I. bécsi döntés nyomán átrajzolt határokon belül). 1942-ben 14 ezer kárpátaljait foglalkoztattak az Alföldön. Lényeges, hogy az USA-ba emigráltak száma ebben az időben sem csökkent, legtöbбjük végleg

ott is maradt. A Torontói Egyetem professzora, Paul Magocsi az 1920., 1930., 1940. népszámlálási adatok alapján arra a következtetésre jutott, hogy a két világháború közti időszakban több mint 94 ezer fő érkezett az amerikai kontinensre Kárpátaljáról.¹ Franciaországba ugyanebben az időszakban kb. 3 ezer lakos emigrált.

A Kárpátaljai Állami Levéltár Beregszászi Osztályán végzett kutatások, melyek több száz útlevélkérelem adatainak feldolgozását végezték el,² kiemelik, hogy a kivándorlók többsége ebben az időszakban a 15-35 év közötti korosztály tagja volt. Vagyis a területet a legmunkaképesebb lakosság, valamint – ahogyan azt más forrásokból tudhatjuk – a középosztály és az értelmiség képviselői hagyták el elsőként.

A harmadik hullám a második világháború befejezésétől 1985-ig tartott. A határok totális lezárása következtében a legtöbben a donyecki bányák és vízierőművek építésénél dolgoztak, illetve sokan kerültek a Tajgába, fakitermelésre. A negyedik hullám az 1990-es években kezdődött és mind a mai napig tart is. A legújabb migrációs hullámnak több oka is van: a megyében egyrészt nincs elegendő munkahely, másrészt, az itteni munkáltatók által fizetett bér meglehetősen alacsony, még az itteni megélhetési költségekhez képest is.

A kivándorlók megkérdezése alapján (2000-es évek közepe) felsorolom azokat a szubjektív okokat, melyek arra ösztönzik az embereket, hogy máshol vállaljanak munkát:

- a) lakás, autó, ház vagy tartós fogyasztási cikkek vásárlása;
- b) napi megélhetési körülmények javítása (ruha, étel);
- c) pénz felhalmozása gyermekeik oktatásának fedezésére;
- d) kezdőtőke megszerzése saját üzleti tevékenység elindításához;
- e) immateriális okok: világot látni, jól konvertálható tudást elsajátítani, nyelveket tanulni.

Sajnos, szinte lehetetlen minden részletre kiterjedően feltérképezni, hogy hány ember hagyja el szülőhelyét és vállal munkát hivatalosan, vagy illegálisan Ukrajna más régióiban, a szomszédos, illetve a távolabbi európai országok valamelyikében, miután rendszerint a legtöbben – noha ez lenne törvényi kötelezettségük - nem 'jelentkeznek ki' a helyi ún. személyi nyilvántartó hivataloknál. A statisztikákban így csupán azoknak az adatai jelennek meg,

1 MAGOCSI, Paul Robert: *Galicja: A Historical Survey and Bibliographic Guide*. Toronto, University of Toronto Press, 1983, 62.

2 BALOGH Ildikó: A vándorlási folyamatok általános bemutatása Kárpátalján 1939-1944 között. *Scientia Denique*, 2018, 8 (1), 32.

amelyeket a nyilvántartó hivatalok továbbítanak. Így valójában a régiót elhagyó emberek száma sokszorososa annak, amit a statisztikai adatok jeleznek. Egyes becslések szerint vannak olyan időszakai az évnek, amikor a felnőtt munkaképes lakosság mintegy 30-40 százaléka, vagy akár a fele is állandó vagy időnyellegű munkavégzés céljából külföldön tartózkodik.

A kárpátaljai vendégmunkások többsége az 1990-es években valamelyik közeli országban, többnyire Magyarországon, Szlovákiában és Csehországban próbált szerencsét. Az ezredforduló után az oroszországi és az ukrainai gazdaság fellendülésével párhuzamosan egyre több kárpátaljai (főleg az építőmunkások) talált munkát ezen országok intenzíven épülő nagyvárosaiban. A 2010-es évektől kezdődően azonban, az ukrainai rossz gazdasági helyzetnek és az Oroszországgal fennálló feszült kapcsolatoknak köszönhetően, újra a közép- és nyugat-európai országok váltak a munkavállalók elsődleges célpontjaivá.³

A statisztika – amint erre utaltam is – a munkaerő-migrációt, annak jelentős részben illegális jellege miatt, nem tudja megfelelően nyilvántartani, így csak becsléseink lehetnek az érintettek létszámáról. Ezek értelmében, az ezredforduló után a kárpátaljai kiáramló vendégmunkások száma meghaladta a 100 ezer főt. A kétezres évek csökkenését követően ma újra nő azon kárpátaljaiak száma, akik külföldi munkavállalásra vállalkoznak. Egyes felmérések szerint, a megye területéről 125–250 ezer ember dolgozik külföldön.⁴

A fentieket némileg árnyalva Bárdi Nándor 2004-es kutatásában megjegyzi, hogy az elszakított nemzetrészt magyarlakta területei közül Kárpátalján a legalacsonyabb a kivándorlás.⁵ Az tény, hogy több kárpátaljai magyarok körében végzett reprezentatív társadalomkutatás is beszámol az itt élő magyarság erős nemzeti és lokális identitásáról: a Kárpátalján élő magyar nem csupán magyaroknak, hanem kárpátaljai magyaroknak vallja magát. Tény az is, hogy bár a határon túli régiók közül mindig is Kárpátalján volt a legalacsonyabb az életszínvonal, az itt élők mégis kiemelkedően ragaszkodtak szülőföldjükhöz.⁶

2013 novemberétől Ukrajnában egyre inkább egy mélyülő válság tapasztalható. Az ország keleti részén 'befagyott' polgárháborús állapotok uralkodnak, a

3 TÁTRAI PATRIK – MOLNÁR JÓZSEF – MOLNÁR D. ISTVÁN – KOVÁLY KATALIN – ERŐSS ÁGNES – FERENC VIKTÓRIA – RÁKÓCZI KRISZTIÁN: A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására. *Metszetek*, 2018, 1 (7), 12.

4 Uo. 12.

5 BÁRDI Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete. Problémakatalógus*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2004.

6 SZABÓ ANDREA – BAUER BÉLA – LAKI LÁSZLÓ – NEMESKÉRI ISTVÁN. *Mozaik 2001. Gyorsjelentés*. Budapest, Főnix Nyomda, 2002, 154.

gazdaság szinte teljesen összeomlott, azt csupán a nyugati és az IMF kölcsönök tartják fenn, mesterségesen.⁷ Az utóbbi öt év eseményei az ukrainai munkaképes lakosság jelentős hányadát külföldi munkavállalásra sarkallták, s a Kárpátalján élő magyarság sem volt ez alól kivétel. *Pontos* adatok az egyre nagyobb kereteket öltő migrációs hullámról Ukrajna egésze vonatkozásában sem állnak rendelkezésre, ezért jelenleg csak becslésekre hagyatkozhatunk

Rögzítsük, hogy az elvándorlás katalizátora a helyi magyarok számára könnyen elérhető, egyszerűsített honosítási eljárás során megszerezhető magyar állampolgárság, amely egyben EU-s állampolgárságot is jelent. Így a kilátástalan helyzetbe kerülő kárpátaljai polgárok nem csupán az anyaországban, hanem az Európai Unió bármely országában vállalhatnak munkát. A gazdasági kivándorlás a diplomával rendelkező, egészségügyi és tanári munkakörben dolgozókat, illetve a munkaképes korú férfiakat (kb. 55 éves korig) érinti a leginkább.

Még jóval a 2013 novemberének végén kezdődő *Euromajdan*, és az Oroszországgal azt követően kialakult kelet-ukrainai konfliktus előtt is arról beszéltek helyi kutatók, hogy 2001 óta a magyarok összlétszáma csökkent. Hogy pontosan mennyivel, azt átfogó felmérések, és egy új ukrán népszámlálás hiánya miatt nem lehetett számszerűsíteni, de a tendenciában már hét-nyolc éve is egyetértettek a szakemberek. Persze ez abszolút számaiban nem mérhető össze az ukrán lakosság elvándorlásának, népességszám-fogyásának több milliósra tehető mértékével, viszont arányaiban szintén jelentős. A már említettek mellett néhány további tényező is befolyással volt a kárpátaljai magyar populáció életére. A geopolitikai folyamatok hatására a gazdaság összeomlott, a hadi cselekmények, sorozások (!) pedig a közvetlenül is fenyegették, fenyegetik a létbiztonságot. S a magyar kormányzat minden pozitív helyi kezdeményezése – például a fizetés-kiegészítések, ösztöndíjak és infrastrukturális fejlesztések, tehát a helyben maradási ösztönző intézkedései – ellenére, az egyszerűsített honosítás 2011. januári hatályba lépésével is tovább nőtt a Magyarországra, immár magyar állampolgárként átköltözők száma. Ahogy azt már akkor is sejteni lehetett, a magasabban képzett kárpátaljai fiatalok közül sokan a megnyíló magyarországi, illetve további uniós lehetőségekkel élve – a magyar nemzetpolitika minden erőfeszítése ellenére – nem maradnak helyben, s már csak ideiglenes jelleggel tartózkodnak szülőföldjükön.

Személyes tapasztalataim is azt mutatják, hogy az elmúlt tizenöt, de kifejezetten az elmúlt pár év eseményei a kárpátaljai magyarság létszámcsökkenése irányába

7 TÁLAS PÉTER: Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról. *Nemzet és Biztonság*, 2014/5, 122.

mutatnak. A nemrég napvilágot látott kutatások szerint,⁸ másfél évtized alatt nagyjából 14 500 magyar költözhetett külföldre, miközben a bevándorlás legfeljebb pár száz főre tehető. Az emigráció mértéke 2014-től kezdődően jelentősen megemelkedett. Míg a 2002 és 2013 közötti időszakban évente átlagosan 900–950 fő költözött külföldre, addig a 2014-es geopolitikai változásokat követően ez a szám átlagosan 1200–1300 főre ugrott, a fő célország pedig továbbra is Magyarország (70,4 százalék), de – amint azt később látni fogjuk – más mutatókban Magyarország szerepe is csökkenést mutat.

Amennyiben Kárpátalja migrációs mérlegét vizsgáljuk Ukrajna függetlenné válását követően, akkor kijelenthetjük, hogy veszteséges. Évente átlagosan 2,5 ezer fővel többen hagyták el a megyét, mint ahányan érkeztek. Az utóbbi évtizedben a kivándorlók száma minden évben meghaladta a betelepülteket, ennek megfelelően a 2008 és 2015 közötti időszakban 9078 fővel csökkent Kárpátalja lakossága (Ukrajna Állami Statisztikai Szolgálat, 2016.), így Ukrajnán belül Kárpátalja rendelkezik a legrosszabb nemzetközi migrációs mérleggel. A migráció túlnyomó hányadát a belső migráció alkotja, mely nem befolyásolta Kárpátalja összlakosságának számát. A nemzetközi migrációt elsősorban a kivándorlás jelenti; a külföldről Kárpátaljára települők aránya – a FÁK-országokat leszámítva – elenyésző.⁹

A magas arányú ideiglenes migrációt mutatja, hogy a teljes kárpátaljai magyar népesség 22 százalékára (az aktív népesség 30 százalékára), azaz 27–28 ezer főre tehető azok száma, akik legalább egy hónapot töltöttek külföldön, 2016-ban. A legtöbben itt is Magyarországot célozták meg, ugyanakkor érdekes, hogy minél hosszabb az „eltávozás”, ez az arány annál kisebb. Míg az egy hónapot külföldön töltőkénél 63,7, addig a legalább három hónapot távol lévők között már csak 50,5 százalék. Az idő elteltével nő viszont a csehországi tartózkodások aránya, ami – hasonló időtartamokra vetítve – 22,1 és 31,7 százalék körül alakul és amely célpont a szláv nyelvi közeg és a folyamatosan javuló gazdasági kilátások mellett a történelmi hagyományok miatt is népszerű (Kárpátalja a két világháború között Csehszlovákiához tartozott). A megye magyar populációjában több, Közép-Európa más régióiban is megfigyelhető, demográfiai trend is érvényesül, miközben a mobilitás, az ingázás igen magas, többek között a gazdasági bizonytalanságok miatt. E negatív trendek mérséklése, illetve megfordítása érdekében, a Magyar Kormány átfogó támogatási politikát alakított ki a 2010-es években – ennek pozitív hatását

8 TÁTRAI – MOLNÁR – MOLNÁR D. – KOVÁLY – ERŐSS – FERENC – RÁKÓCZI i. m. 22.

9 Uo. 23.

csak a jövő fogja megmutatni. A továbbiakban ennek a politikának részleteit mutatjuk be.

2. Magyarország támogatáspolitikája a magyarság helyben maradásának érdekében

1989 óta a kisebbségi magyarokra irányuló támogatáspolitikát a kormányzati költségvetés egy folytonosan változó hányadát a kisebbségi magyar társadalmak segítésére, támogatására fordítja. A pénz eljuttatása a címzettekhez többféle úton történik, leggyakrabban központosítottan létrehozott alapok, közalapítványok által (pl. Szülőföld Alap, Apáczai Közalapítvány, Bethlen Gábor Alap).

A Magyar Kormány 2010-ben nemzetpolitika címén olyan programot indított el, amely nem csupán a határon túli magyar közösségek önépítkezését támogatja, hanem fő célkitűzése az összmagyarságnak, mint egységnek az építése. A legnagyobb lépés, amelyet a kormány ebben az irányban tett, az egyszerűsített honosítási eljárás rendjének megalkotása. A 2010 májusában elfogadott jogszabályt 2011. január 1-jétől alkalmazzák.¹⁰ A gyorsított honosítással megszerezhető állampolgárság lehetőségével 2016-ig 850 ezren éltek, 2018-ban ez a szám átlépte az 1 000 000-t. A honosításon/visszahonosításon keresztül Kárpátalja és Szerbia esetében nem csupán magyar állampolgárságot szerezhet a kérelmező, hanem ezzel párhuzamosan az Európai Unió állampolgára is lesz. A kettős állampolgárság megadásának egyik kiemelkedő pozitívuma, hogy megerősítette a külföldi magyar nemzetközösségeknek a magyar államhoz való kötődését.¹¹

A 2014-ben újjáalakult Fidesz-kormány is beemelte támogatáspolitikájába a határon túli nemzetrészek gazdasági fejlesztését (lásd a gyakorlatban főként uniós forrásokra építeni kívánó Wekerle tervet¹²). A gazdaságfejlesztési-modernizáló beszédmódban a segélyezés-politika mellett a gazdasági-modernizációs háttér megerősítése, a távlatosabb, materiális létfeltételek megteremtésének segítése, a gazdasági fejlesztés kap hangsúlyt. A modernizációs jellegű fejlesztési célrendszer egyszerre a kisebbségi magyarok szülőföldön való megmaradását szolgáló eszköz és a magyarországi gazdasági expanzió eszköze.¹³

10 <http://www.htmik.hu/allampolgarsag/>

11 ANTAL ÁRPÁD – TAMÁS SÁNDOR: A kettős állampolgárság következményei és hatásai a külföldi magyar nemzetközösségek helyzetére és megítélésére. *Magyar Kisebbség*, 2013/3-4, 159.

12 Wekerle-terv. <http://www.kkvhaz.hu/cikk/338-wekerle-terv>

13 ZAKARIÁS ILDIKÓ: *Szolidaritás és hatalom a kisebbségi magyarokra irányuló jótéko-*

A Fidesz-kormányok víziója jól érzékelhetően egy Budapest központú egységes nemzetből indul ki, a magyar nemzet egy esszencialista fogalmára építve, amely állandó, jól megragadható valóság, és amely a magyar kisebbségeket a társadalmi lét minden területén elválasztja, de legalábbis érdemben megkülönbözteti a többségtől. Az elképzelés a kisebbségi és anyaországi társadalmak különfejlődését nem veszi figyelembe, a kisebbségi magyarok és elitjeik, mint régiók és regionális elitek jelennek meg; az intézményi érdekérvényesítést a budapesti centrumon keresztül képzelel el. Az elképzelés egy történelmi vízióra is épít, amelynek fontos érzelmi komponense a nemzeti büszkeség erősítése.¹⁴

Mindez az elmúlt évek gyakorlatában a magyarországi és kisebbségi magyar közösségek intézményes kapcsolatépítését, a kisebbségi magyar intézményrendszerek magyarországi forrásokból való megerősítését és bővítését jelentette. A kapcsolatépítés mellett az identitás megőrzése, és a szülőföldön való boldogulás alkotják az elképzelés fő célkitűzéseit. Az intézményes kapcsolatépítés kezdetben a kulturális és oktatási szférára korlátozódott. A státustörvény, majd a kettős állampolgárság és a hozzá kapcsolt magyarországi választójog ezt a reintegrációt a jogi-politikai szférára is kiterjesztette, az intézmények támogatásán túl az egyének és a magyar állam közti – gazdasági, szociális és egyéb – közvetlen kapcsolatok lehetőségét is megteremtve.¹⁵

Pomogáts Béla már 2003-ban felismerte, hogy Kárpátalja speciálisan nehéz helyzetben van, a többi határon túli magyarlakta régióval szemben, s ezért is hangsúlyozta, hogy esetében a támogatási stratégiát újra kell gondolni.¹⁶ Ma egyre inkább efelé az újragondolás felé tartunk, s noha a támogatás metódusa nem minden vonatkozásban mondható összehangoltnak, a 2000-es évek második felének Kárpátalját érintő kihívásaira a jelenlegi támogatási rendszernek, úgy tűnik, sikerült megfelelően reagálnia.

A kárpátaljai magyar lakosság helyben maradását segítő, Magyarország Kormánya által jelenleg is támogatott intézkedések és programok a következők: 1) pedagógus támogatások – óvoda- és iskolapedagógusok, valamint a művészeti iskolák munkatársainak célirányos támogatása; 2) könyvtári dolgozók támogatása; 3) egészségügyi dolgozók támogatása; 4) színházi dolgozók támogatása; 5) szülőföldi fiatal oktatók támogatása a felsőoktatásban; 6) szülőföldi Phd. tanulmányaikat végző diákok támogatása; 7) vállalkozásösztönző, vissza nem térítendő támogatások az

nységban. Budapest, BCE Szociológiai Doktori Iskola, 2016, 97.

14 Uo. 93.

15 KÁNTOR ZOLTÁN: *A nemzet intézményesülése a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Budapest, Osiris Kiadó, 2014, 82.

16 POMOGÁCS BÉLA: Támogatáspolitikai és szolidaritás. *Magyar Kisebbség*, 2003/4, 70-73.

Egán Ede Gazdaságélénkítési program keretében; 8) fiatal vállalkozók támogatása; 9) gyermekétkeztetési támogatások; 10) egyéb támogatások.

A határon túli, s a '90-es évek közepétől folyamatosan épülő magyar intézményi rendszer működését az Bethlen Gábor Alapkezelő (BGA) finanszírozza. Csak 2015-ben Kárpátalján 15 nemzeti jelentőségű intézmény részesült fenntartási támogatásban 897,1 millió HUF összértékben, valamint ezen intézmények a különböző projektjeikre előirányzott 234,4 millió HUF egyedi támogatásban is részesülhettek.¹⁷

Az egyik legjelentősebb intézkedés, amelyet a Magyar Kormány a határon túli magyarok intézményes támogatásáért tett, az volt, hogy a korábbiakban a kisebbségi magyar támogatásokat kezelő Szülőföld Alap helyett létrehozta a Bethlen Gábor Alapkezelőt (BGA). A Bethlen Gábor Alap 2011-ben létrehozott nonprofit gazdasági társaság, amelynek célja, hogy – a határon túli magyarságnak a szülőföldjén való egyéni és közösségi boldogulása, anyagi és szellemi gyarapodása, nyelvének és kultúrájának megőrzése és továbbfejlesztése, az anyaországgal való és egymás közötti sokoldalú kapcsolatának fenntartása és erősítése érdekében támogatást nyújtson, továbbá – fedezetet biztosítson Magyarország határain belül és kívül élő magyar közösségek kölcsönös megismeréséhez, valamint a nemzeti teljesítmény legfontosabb példáinak bemutatásához, továbbá a magyarságismereti és nemzetpolitikai kutatások elősegítése érdekében létrehozott Magyarság Háza működéséhez.¹⁸

A BGA bonyolítja központilag a határon túli magyar intézményrendszer támogatását, a kedvezménytörvény által a kisebbségi magyar iskolásoknak biztosítandó oktatási-nevelési támogatás folyósítását és egyéb projektek finanszírozását. Például 2011-ben a kisebbségi magyar óvodákat kiemelten támogatták, 2012-ben pedig a támogatáspolitikai fókuszába az általános iskolai alapoktatás (1-4. osztály) került.¹⁹

„A magyar kultúráért és oktatásért” pályázati felhívás keretei között több egymást követő évben is 800 millió forint került szétosztásra határon túli programok és eszközbeszerzések kivitelezésére. A program évről-évre két pályázati kiírásban kerül lebonyolításra. A központi pályázatot a BGA Zrt. budapesti címére kell benyújtani, elbírálása is ott történik. A regionális pályázatok lebonyolítását a határon túli illetékes szervezetek intézik. Ezeken a pályázatokon túl, különböző

17 BETHLEN GÁBOR ALAP ZRT. *A Bethlen Gábor Alap 2015. évi beszámolója*, http://bgazrt.hu/_dbfiles/blog_files/9/0000012909/BGA_alairt_szoveges_beszamolo2015.pdf (2018. 10. 20.)

18 A Bethlen Gábor Alap Zrt-ről, <http://bgazrt.hu/magunkrol/> (2018. 10. 20.)

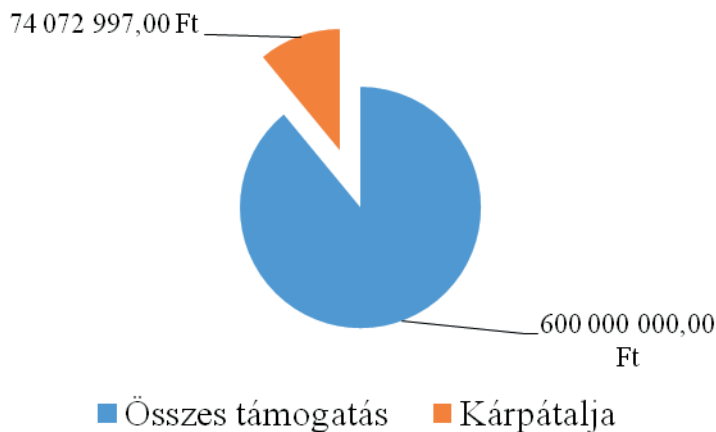
19 A kormányzati program: Magyar nemzetpolitika. A nemzetpolitika stratégiai keretei,

ösztöndíjprogramokat (pl. Dr. Szász Pál ösztöndíj) és egyszeri pályázatokat is meghirdetnek [pl. pedagógus együttműködési pályázatok (2015), I. világháborús emlékhelyek restaurálása (2017), testvér-települési pályázatok (2017)]. Ezekben rendszerint résztvesznek a kárpátaljai érdekeltek is.

2011. november 24-én a Magyar Állandó Értekezlet elfogadta a „Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete” című dokumentumot. Ennek irányelvei alapján indult el 2012-ben a külhoni magyar óvodák éve, 2013-ban a külhoni magyar kisiskolások éve, 2014-ben a külhoni magyar felsőoktatás, 2015-ben pedig a külhoni magyar szakképzés éve. A következő szintre lépve 2016-ban a külhoni fiatal vállalkozók éve program kereteiben hirdettek pályázatot, a 2017-es évben pedig a program folytatásaként, a külhoni magyar családi vállalkozások éve került a fókuszba.

A fiatal vállalkozók évének meghirdetésével összhangban, pályázatot írtak ki 40 év alatti Kárpát-medencei vállalkozók támogatására. A pályázat keretei között 600 millió HUF vissza nem térítendő támogatás került kiosztásra (1 ábra). Összesen 967 támogatási kérelmet nyújtottak be, ezek közül 117 nyert. Kárpátaljáról 15 vállalkozó részesült támogatásban a benyújtott 139 pályázatból.

1. számú ábra: A kárpátaljai nyertes pályázatok részaránya a BGA fiatal vállalkozói pályázatában, 2016-ban²⁰

<http://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf> (2018. 10. 20.)

20 BETHLEN GÁBOR ALAP ZRT. 2016 a külhoni fiatal magyar vállalkozók éve program pályázati felhívásának eredménye, http://bgazrt.hu/_dbfiles/blog_files/5/0000013695/val-lalkozok_eve_program_eredmenyek.pdf (2018. 10. 20.)

A *Határtalanul!* program keretében, 2010 óta megközelítőleg 100 ezer magyarországi diák vehetett részt a határon túli régiókat célzó tanulmányi utakon, a programra 2015-ben 1,29 milliárd forint, 2016-ban 1,9 milliárd forint állt rendelkezésre.

Az ún. „oktatási-nevelési támogatás” a 2000-es évektől jár minden olyan szülőnek, aki magyar tannyelvű oktatási intézménybe járattja gyermekét. A megpályázott összeg mértéke tanévenként 22 ezer forintnak felel meg, ez 18 éves korig igényelhető, a magyar felsőoktatásban továbbtanulók e fölötti támogatásra jogosultak. A támogatás folyósításáról 2011-től állnak rendelkezésre adatok, eszerint a magyar költségvetés évről-évre 400 millió forint feletti összeggel támogatja a magyar oktatási intézményben tanuló gyermekeket.²¹

Az elmúlt évek ukrajnai válsága következtében megindult migrációs hullám enyhítésére a magyar kormányzat előirányozta a kárpátaljai tanárok és egészségügyi dolgozók támogatását. A magyar oktatási intézményben dolgozókat segítő támogatás három kategóriában nyújtható be; mértéke 2015-ben 5832 millió, 2016-ban 9 756 millió forintot tett ki.²² A művészeti iskolák dolgozói 2015-ben 28,1 millió forintban, 2016-ban 30,3 millió forintban részesültek,²³ valamint 2212 magyar vagy magyarul beszélő egészségügyi dolgozó részesült támogatásban 2016 folyamán, amely támogatás összességében 615 millió forint volt.

21 KMKSZ JA. *Beszámoló a 2016-os gyermekétkeztetési támogatásról*, <http://www.kmk-szalap.org/beszamolok-a-2016-os-gyermeketkeztetesi-tamogatasrol-2017-01-22.html> (2018. 10. 20.)

22 KMKSZ JA. *Beszámoló az oktatási-nevelési támogatás 2016. évi menetéről Kárpátalján*, <http://www.kmk-szalap.org/beszamolok-a-2016-os-oktatasi-nevelesi-tamogatas-2016-evi-meneterol-karpataljan-2017-01-20.html> (2018. 10. 20.)

23 KMKSZ JA. *Beszámoló a művészeti iskolák pedagógusainak támogatásáról 2016-ban*, <http://www.kmk-szalap.org/beszamolok-a-muveszeti-iskolak-pedagogusainak-tamogatasairol.html> (2018. 10. 20.)

2. számú táblázat: A Magyarország által támogatott szociális jellegű programok Kárpátalján 2016-ban

No	Kategóriák	Mértéke	Igénylések/ pozitív elbírálások száma, fő	Támogatás mértéke (Ft)
1. Oktatási-nevelési támogatások				
1	A-B	22 400	20 204/20105	450 352 000
2	C	2 800	295/288	806 400
2. Oktatási dolgozók támogatása				
1	A	180 000	2122/2092	376 560 000
2	B	108 000	953/923	99 684 000
3	C	36 000	2142/2111	75 996 000
3. Egészségügyi dolgozók támogatása				
1	A	150 000	735	110 250 000
2	B	100 000	972	97 200 000
3	C	70 000	644	450 800 000
4. Gyermekútlelvi támogatás				
1	-	5000	541	2 705 000
5. Kapcsolattartási támogatás				
1	A	15 euró	6898/24	31 041 000
2	B	50 euró	5242/32	78 630 000
6. Gyermekétkeztetési támogatás				
1	-	26400	7512/64	198 316 800
Összesen				1 972 341 200

Saját szerkesztés²⁴

Az Egán Ede gazdaságélénkítő program 2016-tól fut Kárpátalján, melyet Magyarország első ízben a Szerbiában élő vajdasági magyarság gazdasági életének élénkítésére dolgozott ki, majd kiterjesztette a támogatást Kárpátaljára is. A mindenki számára nyilvános adatok alapján, 30 milliárd forint (3 milliárd ukrán hrivnya) értékű keretösszeget kapott a megye. Nagyobb részben eszközbeszerzésre (98 %), valamint turisztikai beruházásra költötték a támogatást. 2016-ban valamivel több, mint ezer támogatott vállalkozás volt, a 2017-es körben ez az érték megnégyszereződött (4606 db.). A beruházási érték is jelentősen nőtt, ugyanis míg a 2016-os befektetés közel 213 millió UAH, addig 2017-ben ez az érték 1,7 milliárd UAH-ra nőtt. Zömében a mezőgazdasági kategóriában nyújtottak be pályázatokat. *Kijelenthető, hogy Kárpátalján ezrével nyitottak új vállalkozásokat a programnak köszönhetően.*

²⁴ KMKSZ JA adatai alapján.

A kárpátaljai magyarság migrációs tendenciáit tovább erősíti az Ukrán Törvényhozás által elfogadott, „Az oktatásról” szóló törvény, mely 7. cikkelyében egyértelműen úgy rendelkezik, hogy az 5. osztálytól csak az állam nyelvén, vagyis csak ukránul tanulhatnak a diákok. Ennek következtében, feszültség támadt az ukrán-magyar diplomáciai viszonyban is, melyet az ukrainai központi sajtó csak tovább fokozott cikkeiben és műsoraiban. Magyarországot és vele a kárpátaljai magyarokat is bűnbakoknak kiáltották ki az Ukrajna által vontatott zajló európai integrációs törekvések kapcsán. A helyi magyarság körében nagy felháborodást váltott ki a KMKSZ székház ellen elkövetett gyújtogatási kísérlet, melyet a későbbiekben egy megvalósult robbantás is követett. Ezek az események félelmet próbáltak szítani a lakosság körében. További magyarellenes provokációnak lehet nevezni a megye különböző részeiben kifüggesztet plakátokat, melyeken a kárpátaljai magyar vezető személyiségeket szeparatistának tituláltak. Ugyancsak nagy visszhangot váltott ki egy ukrán nacionalista weboldal általa feltöltött nyilvános adatbázis, ahol magyar állampolgársággal rendelkező kárpátaljaiak nevét és címét jelölik meg. Ezen személyek – az eddigi tapasztalatok alapján – fokozott ellenőrzésre kényszerülnek a határ átlépése közben, ami az utazás több órás megnövekedésével jár. Ezen intézkedések csak tovább nehezítik a kárpátaljai magyarok helyzetét Ukrajnában, aminek köszönhetően a félelemérzés még nagyobb mértékben uralkodik el az embereken. Nem is csoda, ha a kifelé irányuló migrációs tendenciák továbbra sem fognak csökkenni a kárpátaljai magyarok körében.

3. Összegzés

A kárpátaljai magyar lakosság körében észlelhető migrációs folyamatok nem újkeletűek, vannak történelmi okai és ebből fakadó sajátosságai. A kárpátaljaiak migrációs hajlandóságát nagyobb mértékben külső tényezők alakítják, de nem tekinthetünk el a szubjektív okok számbavételétől sem. A kárpátaljai magyarság körében tapasztalt migrációs folyamatok intenzívebbé válását az országban zajló társadalmi, gazdasági és politikai válság együttes hatása váltotta ki, amely negatív hatás *várhatóan* a közeljövőben sem fog nagymértékben csökkenni.

A magyar kormányzat az állampolgársági törvény bevezetésén túl, azt követően is intenzíven támogatta a határon túli magyarság szülőföldi boldogulását, viszont 2014-ben Ukrajna egészéhez hasonlóan, Kárpátalján is válságos helyzet alakult ki, amely elsősorban az ukrán-orosz konfliktus elmérgesedéséből adódott. A gazdasági válság miatt, az ott élő magyarok

léte is veszélybe került, s a kettős-állampolgárság nyújtotta lehetőségeket kihasználva, eddig soha nem látott gazdasági-migrációs hullám indult el az anyaország és az Európai Unió országai felé. A magyar kormányzat válaszként a folyamatra, a térség lakóinak jelentős anyagi támogatását irányozta elő, amely *egyelőre* ezt a tendenciát csak mérsékelni tudja, megállítani sajnos, nem képes.